

УДК 070.447:82-92"20"

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ ОПІНІЄТВОРЧОЇ ПРЕСИ У XXI СТОЛІТТІ: МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Йосип Лось

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки, 49, м. Львів, 79044, Україна
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Досліджено роль світоглядної публіцистики у визначенні орієнтирів розвитку світу у XXI ст. Акцент зроблено на есеїстиці, що послуговується екзистенційною інформацією, у серцевині аргументації якої – вартості права і справедливості.

Ключові слова: публіцистика, світоглядний, есеїстика, вартості, екзистенційний, інтеркультурний, плідотворний, візія, релігія, культура, істина.

Під сучасну пору маємо засилля ситуативної інформації, яка, з одного боку, сприяє нормальному функціонуванню суспільства, з іншого – допомагає властивим, «командирам дійсності» підпорядкувати громадську думку своїм егоїстичним інтересам. Меркантилізм спричинив майже тотальне спустошення орієнтирів особи, соціумів, цілих регіонів планети: йдеться про споживацтво й розваги, що закономірно окуповують свідомість стереотипами «після нас хоч потоп», «усе минає» (anything goes), а також таким варіантом егоцентризму, масової культури (фактично забави), що закономірно вселив у душі мільйонів людей насамперед «першого світу» катастрофізм і декадентизм. Рівно ж цілеспрямоване «засмічування» неструктурованою, руйнівною інформацією (для пристойності зливу таких повідомлень йменують «рейтинговими») спричиняє фатальну індіферентність, цинізм споживачів інформації. Відтак більшості «не болять» те, що у світі половина населення не має доступу до чистої питної води, три мільярди людей потерпають від недоїдання, сотні мільйонів вражені хворобами, часто невиліковними, мільярд осіб не вміє читати й писати, стали «нормою» руйнація сімей, віри, тотальний визиск і приниження «мас», знущання з дітей, тероризм, наркоманія, свідоме винищення мільйонів жінок (Китайська Народна Республіка, Індія, інші країни), потворні орієнтації у повсякденному житті, насамперед у «цивілізованих» країнах, самогубства та ін.

За тоталітарних режимів терористичного характеру (більшовизм, фашизм, нацизм, маоїзм, інші форми диктатур) світоглядна сфера була повністю підпорядкована злочинній системі, правда була збіднена, урізана. За неоліберального інформаційного тероризму «плюралізм», «політична коректність», «об'єктивізм», фактично – культура тимчасовості, вульгарний релятивізм («у кожного – своя правда») спричинили «зміління людини» – вона переважно духовно озлиденіла, збайдужіла, острахопудилася, спідлилася.

Про усе це споживачі інформації можуть довідатися з багатьох джерел, але нині «баналізація зла» (Ханна Арендт) дивовижно узвичаюється. Навіть космічна трагедія в Чорнобилі «запобутована, ...люди не можуть піднятися над ситуацією, ...не можуть позбутися пристосуванства, дрібничковості, повної відсутності політичного інстинкту, ...сьогодні ми не розмовляємо, ми кричимо, кожний про своє» (Світлана Алексієвич).

Звідси висновок: у пам'яті суспільства «поруч з «поточною», функціональною інформацією (про стан і взаємодію підсистем і елементів) повинна ще зберігатися також інформація довготривала, що стосується генези суцього, історична» [1, с. 5]. Йдеться про доконечну потребу інформації екзистенційної; саме в ній поєднуються усі три часові проєкції певної спільноти – родове минуле (генеза), в і д о в е теперішнє і прогнозоване майбутнє. Журналістика, поряд з іншими напрямками пізнання людини і світу, повинна знаходити відповіді на «вічні» питання буття. Відтак макротекст сповнюється сенсом і динамічною силою, отже, – реальним впливом на світовідчужання людей. А звідси вже крок до вибору властивого світоконструювання.

Усяке знання є по суті знанням історичним. Звернімо увагу на два приклади п р о м и с л е н о г о тексту, який можна вважати взірцем синтетично-концептуального процесу мислення, майстерного узагальнення досвіду й формування дійсності.

1. «Тиранія моди й успіху змінила тиранію вождів, чії личини фігурують усюди, як печать прокляття. Збаламучені ЗМІ купаються в рожевих водах спокус і пробують потрапити в смак дезорієнтованих і здеморалізованих, де ніхто нікого не любить, ніхто нікому не вірить і всі шукають винних. Напівосвіченість марксистської школи з її заблокованою інформацією плавно перейшла в напівосвіченість віку інформації, що вироджується в інформаційну війну... На мілинах нашого часу віщунки загомоніли про перехід людства в постхристиянську епоху. Не диво: вони втратили дух. Але вони втратили і зір: перед ними порожнеча, наповнена віртуальними вартостями» [2].

2. Для зіставлення, витяг з коментарю польського політолога, колишнього віце-міністра із закордонних справ Польщі Кшиштофа Щерського «Геополітичні ігрища»: «Світ переходить раптову кризу глобалізації і входить у фазу брутальної геополітики. Глобалізація свого часу була на вустах усіх. Здавалося, що це тренд дуже тривалий і переважно органічний, що він не лише «закінчить історію», але й на додачу змінить ментальність людей у всьому світі, відсуваючи в непам'ять давні навички боротьби, воєн, нацьковування одних на інших і т. п. Як результат, світ мав стати обміном думок, товарів, капіталу і послуг, люди мали б вільно подорожувати, пізнавати себе навзаєм, відтак – краще порозумітися, мали б можливість оселюватися в інших країнах, жити згідно з моделлю «мульти-культі». Зрештою, кордони мали зникнути, усі мусіли б мати тих самих ідолів медіальної поп-культури, ті самі споживачькі амбіції, ті самі інтелектуальні горизонти, що їх накресливали б нам Ден Браун, Джоан Роулінг і Пауло Коельо. Як результат – з'явилися теорії глобального суспільства і всесвітньої демократії.

Нічого з цього не вийшло. Облуда нового, кращого світу впала насамперед під ударами глобального тероризму, а потім під ударами глобальних фінансових шахрайств. Цікаво, що обидві ці атаки на матку-глобалізацію стали справою влас-

них дітей. Не було б Аль-Каїди (Сітки), якби не Інтернет, свобода комунікування, подорожей, приспана чуйність спеціальних служб, які діяли в умовах «вічного миру». Не було б кризи світової системи фінансових інститутів, якби спочатку вони не з'явилися і не одержали статусу універсальних банків, не створено можливості спекулятивного обігу новими інструментами, що їх неможливо проконтролювати державними інституціями, нарешті, якби глобалізація не створила культури захланності, цинізму, зухвальства, самохвальства, податкового раю і бізнесової розгнузданості. Таким чином, глобалізація сама витворила у собі ген самодеструкції, оскільки побудована на утопії. Світ не був, не є і не буде пласким. Нема жодного шансу, щоб усю земну кулю підпорядкувати одній політично-суспільно-господарській системі, оскільки такого взірця нема. Глобалізація водночас створила «чорні діри». Не в Космосі, а тут, на Землі. Нарешті, глобалізація була утопією, бо не всі були зацікавлені в її успішності» [3].

Маємо усі підстави говорити про епохальну зміну парадигм, що її «вчитали» деякі публіцисти (вони ж – філософи, політологи, культурологи, соціологи, письменники, релігієзнавці, громадські діячі) у дусі часу (zeitgeist). Мова про світ повсякденного буття людей, світ культури як образу душі націй, світ влаштування модерної держави (Френсіс Фукуяма у книзі «Будівництво держави» (State building, 2004) навіть доводить, що у XXI ст. усемірне зміцнення держави стане найголовнішою проблемою), а також світ організації праці. Константін фон Барльовен – аргентинський вчений, професор антропології, керівник багатьох знакових міжнародних дослідницьких проєктів, публіцист, який, окрім того, готує програми для телебачення, переконаний, що варто відсунути за історичний горизонт застарілі концепції про перший, другий, третій, четвертий світи, натомість – налагодити реальний і ефективний інтеркультурний діалог як екзистенційну метафору майбутньої реальної політики. Доводячи неминучість зміни вищезазначених парадигм, він наполягає: «Історичний аналіз не має права залишати поза увагою релігійний аспект людини, адже це означало би не враховувати один із суттєвих чинників. Релігію, як діахронічно, так і синхронічно, слід розглядати як універсальний феномен» [4].

Уточнимо й поглибимо цю думку. Особистість пов'язана з вічністю, тому найсвятішим нашим обов'язком є пошук остаточної правди. Духовна природа людини закономірно переконує, що наша думка є найбільшим чудом. Повторимо багато разів доведене: постійне культивування шляхетної свідомості, особливо через мас-медіа, без віри у Вищу Реальність – неможливе. Більше того, згубне для тих, хто сповідує матеріалістичний нігілізм. Переконливо висловився з цього приводу Томас Карлейль: «Як багато міститься в одному щиро сказаному слові: Вірую» [5]. Або в іншому місці: «Душу світу складає добро. Тому ми повинні потрапити у течію великого закону Провидіння... Історія будь-якого народу стає багатою подіями, великою, вона підймає душу, як тільки народ увірує» [6]. За цивілізаційні століття багато речників народів замислювалося над змістовим ядром історії, тобто правдивою основою, сутністю явищ, що відображено у міфах усіх спільнот від правіків.

Тому для журналіста/публіциста як апостола істини, людини місії-мети удосконалення світу (концепція Джузеппе Мацціні) замало досягати певного інтелектуального розуміння. Важливішим є означення руху до суспільства цілісної

правди, оскільки тільки за цих умов воно може бути успішним, до бачення світу як спільноти співучасників, як процесу розгортання в собі божественного. Прикладом такого розуміння є есеїстика відомого українського письменника Василя Барки. Маємо на увазі передовсім цикл роздумів на релігійні теми «Вершник неба». 33 есе прочиняють двері у світ Біблії, стародавньої та сучасної історії світу, символіки української дійсності. Принагідно: мало хто зміг і сьогодні може концептуалізувати енциклопедичні знання сюжетів буття, мов, вартостей, міфів, продемонструвати уважну призадуму над фактами повсякденності так, як це зробив В. Барка. Кілька думок мислителя і напрочуд оригінального майстра метафоричного слова переконають нас в гострій актуальності суджень, які висловлені майже півстоліття тому:

– Є в характері Ісуса подібність до сонця: в могутній і постійній ясності, в невичерпності тепла його любови... Людське серце без віри в Нього тратить благословенну злагоду;

– Поразки армій СРСР у 1941–1942 роках були карою за демонічну зухвалість і тортури сталінщини, так само, як наступні поразки німців – карою за пекельну гординю гітлерівщини та її жорстокість;

– Відвернувшись від істини, сучасність втрачає подвійний скарб: світло для серця і силу найбільшого визволення... Хто з вірою в істину Христа, той – людина «святої правди», як любив казати Шевченко, беручи слова з Євангелії, а ця правда перемагає смерть, гріх і всяке рабство – навіки;

– Старовинна японська мудрість учить: «Каміння летить на дерево, що має плоди». Тепер багато нападок на релігію. У декотрих великих енциклопедіях проголошують: мовляв, «релігія своєю сутністю не наукова. Релігія – опіум для народу». Із тією думкою про опіум Енгельс звертався листовно до Дарвіна, хвалячи його книгу «Походження видів» як «нищівний удар» по релігії, Церкві і Біблії. Дарвін відкинув похвалу і відповів, що він сам і його сім'я – глибоко релігійні люди, і просить не робити з його книги висновків, які ображають релігійні почуття віруючих... Науку і релігію Дарвін погоджував у своїй душі»;

– Герцен Perezначав, що «соціалізм розів'ється у всіх фазах своїх до крайнього безглуздя»... Під двома ударами: 1941 року – у війні, і 1953 року – після смерти старого диктатора, катастрофічно захиталась будівля на піску. Перший архітектор атеїстичного «будівництва», К. Маркс, належав, як і Штраус та інші тодішні безвірники, до «прогресивних» мислителів. Про них письменник-провидець Ф. Достоевський склав вражаючу статтю, в якій попереджає: «Дай тільки їм можливість будувати, то вийде такий морок, такий хаос, щось до того грубе, сліпе і нелюдське, що вся будівля завалиться під прокляттями людства раніше, ніж буде завершена»;

– У наші часи зросла гординя з культом матеріальних успіхів, на взірці металічних «спутників», що згоряють. Зросла сваволя із запереченням духовного світу і привела, шляхом матеріалістичних фата-морган, у порожнечу і розпач;

– У час народження Спасителя прибувають язичники: три царі-волхви, віщуни, яким невідоме світло Саваота. Вони, а не гебреї, покликані були і ведені небесною волею, що засвітилася у Вифлеємській зорі... Три царі – уособлення язичеського, але повного мудрості східного світу... У дарах трьох царів символічно віддзеркалюється сіяння від того, що подав людям новонароджений Богочоловік... Ісус Христос приніс усім благовістя;

– Першорядні поети прославили Грааль, легендарну посудину, куди стікала кров від ран, коли Йосиф Ариматейський знімав тіло Ісуса з цяхів на хресті. У поемах Роберта Боррона і Кретьєна де Труа (XII–XIII ст.) Грааль – чаша Євхаристії. Вона змінена у творі Вольфрама фон Ешенбаха (1170–1220) на дорогоцінний камінь, чудесна сила якого відновлюється при появі голуба з небес. Це взяв Ріхард Вагнер для свого «Парсіфаля», вершинного взірця співно-музичної драми. У минулому столітті Шатобріян, у книзі «Геній християнства», і Микола Гоголь, у «Роздумах про божественну літургію», склали натхненні сторінки про таїнство Причастя;

– І тоді відбулася вражаюча подія: Христос став молитися за своїх учителів і убивць. Перемагаючи хресні муки, Він вимовляв: «Отче, прости їм, бо вони не знають, що роблять». Крізь віки пройшла, освітлюючи небесним світлом, ця молитва. Навіть серед атеїзму у Франції XVIII століття найбільш глибокий письменник так званого «просвітництва» – Руссо, у творі «Христос і Сократ», визнав: «Ісус під нестерпними тортурами молився за своїх учителів. Отже, якщо життя і смерть Сократа були мудрецеві, то життя і смерть Ісуса були Божі»;

– Його смерть ствердив «екзактор мортіс», як називали центуріона, що стежив за виконанням страт і помилок не робив. Для певности досвідчений вояк Лонгінус списом пробив серце Христа – потекла вода і кров; на хресті висів покійник, який на третій день воскрес і з'явився сотням людей. Лонгінус мав хворі очі. Коли бризнула кров із серця Христа, декілька крапель упало на очі цього вояка, і він вилікувався враз. Навіть у земній смерті серце Спасителя було джерелом любови і милости. Відомо, що Лонгінус, під враженням події на Голготі, став християнином і покинув службу в легіоні;

– Наукові теорії весь час відкидаються, через їх перестарілість і невідповідність фактам, і замінюються іншими, теж тимчасовими. Але слово Христа протягом історії справджується незмінно і повно, як одна божественна зверхнаука. Ніхто навіть наближено не досягнув подібности цьому слову, хоч були генії мови, скажім, Данте, Мільтон, Гете, Шевченко, Достоевський. Самі ж вони визнали, що їхня мова – зовсім дрібна і слабка проти Євангелії;

– Після численних тисячоліть, коли панували гріх, диявол, нечестя, насильство, обман, жорстокість, безвір'я, жадова, ненависть і все боговороже, – прийшов обіцяний Месія, і провіщене «звершилось». Подолано люту неволю. Перше слово, що світ почув від Спасителя по воскресінні, було: «Радуйтеся!». Він відродив план божественної гармонії, що в гріхопадінні був зруйнований;

– Сама потреба віри – вроджена для серця і закономірна. Про це свідчить постійна могутність віри, з якою окремі особи, від століття до століття, міняють напрямок історії і визначають новий шлях, знаходячи глибинний відгук. Приклади: Мойсей, апостол Павло, Августин Блаженний, імператор Константин, Карл Великий, Кирило і Методій, Володимир Святий, Антоній і Теодосій Печерські, Тома Аквінат, Мартин Лютер;

– Американський єпископ Окснам казав: «Припустімо, стіни Кремля розпалися в пил», і «воєнна сила зникла», – «чи наші проблеми проминуть?». Ні, «наш світ, голодний, темний, хворий», ще довго буде «кипучим». Це правда. Весь світ хворий; зокрема і Росія, з грізною недугою, відзначеною вже давно Чадаєвим, Гоголем та ін. Опанування Росії демоніяками зобразив з моторошною

картинністю і геніальною аналізою Достоевський – в романі «Біси». Він про-рокував, що бісовщина знесе «сто мільйонів голів» і залле світ кров'ю... Свинолюбці урядували при «культурі» над колгоспниками. Коли пропадали свині, то про кожний випадок у газетах зчинявся шалений крик. А про смерть мільйонів людей з голоду, в 1932–1934 роках на Україні й Кубані, жодного слова не було в тих газетах, керованих свинолюбними демоніяками;

– Материнське серце – велике перед судом Божим; це відчували народи з давніх віків... Згадаймо вислів письменника В. Стефаника з промови про поета в 1911 році: «Кріпачка зродила Тараса і викормила кріпачьким кормом, а він видвигнув мужицький народ на висоту, по якій тепер ступаємо», – Шевченко «сидів 10 літ у неволі: за огненне своє слово, котрого всі царі до купи задушити не годні»... Сповнилося століття, як Шевченко написав віщі слова: «Врага не буде, супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі». Вже супостати короновані щезли, здійснився вершинне пророцтво з «Кобзаря», як наріжний камінь для життя в Україні: по закону смиренности материнської, супроти амбіції жорстоких, складатимуться відносини в суспільстві, як у родині, – з любов'ю і правдою добрих людей. І духовну пустиню тоді знов «опанують веселі села»;

– Скарбниця, де покладено для нас ключі до таємниць неба і майбутности людей, зветься «Апокаліпсис» («Одкровення») апостола Йоана. Перед дверима «Одкровення» треба піднятися по сходах: це духовні зусилля, для сприйняття системи символів, що в дивному образі подають нашій душі, ніби безпосередньо зримими, неосяжні істини... Божа любов, через сонми і найвищі чини ангелів, здійснює одно настання по одному, в їх плані – перепалити духовний морок і очистити пропачі душі безлічі людей всіх народів. Вирвати з погибелі: зачерствілих і забруджених у злочинстві й переступі. Дорогами покаяння і спокути привести до гідности;

– Історія Європи і світу за останні дев'ятнадцять віків, це, в найсуттєвішому зосередженні, – боротьба між ученням Христа і різноманітними противниками, що мають мету: знищити християнство як віру... Християнство – це релігія з божественним світлом любови і всепрощення, в смиренні, самопожертві вірних, що несуть свій хрест, як навчив Спаситель; але воно також – релігія ПЕРЕМОГИ на віки вічні. Ісповідники його повинні мати волю до перемоги світла Христового в духовній боротьбі, віру і спроможність серця для цього, щоб завжди ЛЮБОВ'Ю І ДОБРОМ ПЕРЕМАГАТИ НЕНАВИСТЬ І ЗЛО; перемагати правдою і справедливістю (див. [7, с. 6, 9, 16, 17, 21, 28, 35–36, 38, 40, 41, 45, 48, 59, 68–70, 77–79, 115–116, 133–134]).

Навіть фрагменти есеїстики В. Барки засвідчують: вона утверджує смисли вічного значення. Високий злет думки і прозорливість ясновидця розтривожують серце й розум читача. Події, факти, явища поточної дійсності та архівів, ідеї, дійові особи історії, тлумачення термінів і понять, екстремальні чинники руйнації святинь, проникнення фальшивої свідомості, результати світосприймання і світоконструювання в різних культурах, вплив політики на подальшу історію, окреслення тенденцій – усе це скристалізовано сумлінням ретельного літописця й мислителя (моральний тип мислення). Подібний тип світоглядної публіцистики, з поліфонією думки за лаконічності мови, зі скритим пафосом, ритмічністю і музикальністю фрази, граційною грою слів, свого часу продемонстрував індійсь-

кий мислитель Шрі Ауробіндо Гхош у багатьох своїх розмисленнях, зокрема у книзі «Людський цикл». Його вважають недосяжним у всіх проявах свого генія. Розглядаючи тенденції розвитку людського суспільства з психологічного погляду, Ауробіндо доводить, що «Божественне скрито у всьому» й обґрунтовує потребу перетворення комерційної цивілізації на духовну (див. докладніше: [8]).

Сприймаючи світ динамічно, у формі вічності (*Sub specie aeternitatis*), кожний журналіст/публіцист як людина місії (а не як нині модний медіа-працівник) мав би замислитися над такими судженнями Євгена Сверстюка: «Якщо зібрати співучасників Христової драми, то найживучішим виявиться в кінці другого тисячоліття Пилат – холодний і байдужий до драми. Він знає правду, але це ні до чого не зобов'язує. Він зневажає юрби, але прислухається до них. Він виконує чужу волю й умиває руки» [9]. За смисловою насиченістю і метафорикою мови концептуальний текст есеїста, літературознавця, поета, філософа, лауреата Шевченківської премії Євгена Сверстюка співмірний творчості Йоана Золотоустого, Сенеки, Аврелія Августина, Блеза Паскаля, Едмунда Берка, Ральфа Емерсона, Джузеппе Мацціні, Томаса Карлейля, Томаша Масарика, Альфреда Уайтхеда, Ауробіндо, найвидатніших постатей українського народу. Для підтвердження таких оцінок назвемо бодай дві книги есе: «Шевченко понад часом» (Луцьк, Київ, 2011), «Не мир, а меч» (Луцьк, 2009). 115 есе цих книг (як і численні тексти названих та інших емблематичних постатей народів) репрезентують принцип новизни, складну взаємодію і єднання багатьох подій, ефективність думки-ідеалу, пряме розуміння зі самих витоків сутності, орієнтацію на ідеал, переконання, що починається з духовної інтуїції, спонукальний вплив до добра, принадність вартостей, бачення життя цілісно, категоричне сприйняття обов'язку не поневолювати словом, а в и з в о л я т и.

У цьому контексті неминуче зіставлення факту та його інтерпретації, це основа і науки, і світоглядної публіцистики. Ця взаємозалежність полягає в тому, що нагромадження певної кількості фактів неодмінно й владно вимагає їх тлумачення – аби виявити закономірності. Інтерпретація допомагає краще засвоювати нові факти, що вписуються у створені схеми. Однак макротекст повинен бути п л о д о т в о р н и м. Уточнимо: це не означає виєлімінування критичного погляду на речі. Доречним тут видається судження Івана Павла II. На зустрічі із журналістами й митцями в Мюнхені один з найбільших моральних авторитетів ХХ ст. уточнив: «Без реальності зла ми не спроможні повністю зрозуміти також реальності добра, відкуплення, милосердя, спасіння. Але це не є «перепусткою» для зла: йдеться лише про зазначення його місця у дійсності. Чи негативізм, яким послуговується сучасне мистецтво, не стає метою самою в собі? Чи не веде до смакування зла, до радості знищення і падіння, чи не веде до цинізму і зневаження людини? Потрібно додати ще прагнення заохочення до надії і надання сенсу, навіть якщо не можна відповісти на кожне людське «чому»? Мірою досягнень журналіста не повинен бути зовнішній ефект, але правда і справедливість» [10].

Оскільки фактів стає щораз більше (щороку кількість інформації у світі зростає більш як на 40%), причому суперечливих, деколи «змонтованих» з пропагандивною метою (скажімо, так діє російська інформаційна система у війні проти України), маємо суперечність зі схемою, раніше змодельованою. Це вима-

гає трансформації схеми. Світова економічна, фінансова криза, банкрутство глобалізації, брутальна геополітика, тенденція «варваризації» тероризму, кричуще зневажання принципів міжнародного права, цінностей співжиття народів (анексія Криму Росією, «гібридна війна» проти України) та інші явища – це диктує нове трактування свіжих і старих фактів, врахування відхилень, аби це стало основою для дальшого нагромадження й осмислення наступних даних. Учені трактують такий підхід як евристичний алгоритм. Колекції фактів, отже, недостатньо. Слід шукати потенційні можливості моральної енергії, а також використовувати усі тексти: архіви, спогади очевидців, ментальне оснащення поколінь, світоглядні тренди, поезію, твори мистецтва, класичну літературу, яка посутньо базується на біблійних сюжетах, зазначення ідентичності як процесу завжди невинного і постійно відновлюваного творення.

Знову використаємо для підтвердження концепції евристичного алгоритму кілька прикладів публіцистичних текстів (вони ж науково-системні), які репрезентують цілісну думку, глибинну свідомість, розуміння світу протилежностей. Однією з найкращих книг XIX ст. вважають, за визначенням самого автора – Алексіса де Токвіля, ЕТЮД про Велику Французьку революцію 1789–1794 рр. Для того, щоб прийти до висновку про те, що «1789 року французи зробили величезне зусилля, найбільше з усіх, що їх будь-коли робили народи, щоб відрізати себе від свого минулого й відокремити безоднею те, чим вони були, від того, чим вони бажали бути надалі», автор: а) проникнув до осердя давнього порядку, перечитав славетні твори XVIII ст., а також менш відомі, зате відвертіші книжки, які відтворили справжні інстинкти часу; б) якнайліпше ознайомився з усіма офіційними документами, зокрема з наказами, складеними трьома станами 1789 р. – ці рукописні томи назавжди залишаться заповітом старого французького суспільства, останнім виявом його бажань, справжнім висловленням його останньої волі; цей документ – єдиний в історії; в) вивчив архіви державної адміністрації, з них постає все життя країни. Тому «давній порядок, як я і сподівався, постав переді мною як живий, з усіма своїми ідеями, пристрастями, передсудами та звичаями. Тут кожен висловлювався, не соромлячись і відкриваючи свої найпотаємніші думки». Токвіль «ставив перед собою мету намалювати таку картину, яка була б дуже достеменна й водночас могла б стати повчальною». Він збагнув, як люди погрузли у вузькому індивідуалізмі, який приглушує будь-яку людську чесноту. «Деспотизм не тільки не чинить опір цій схильності, а й робить її непереможною, бо відбирає в громадян будь-яку спільну для них пристрасть, будь-яку потребу одного в одному, будь-яку необхідність взаєморозуміння, будь-який привід до спільної діяльності; він, сказати б, замурує їх у приватному житті. Вони вже прагнули розділитися: він зовсім роз'єднує їх; вони почали холонуть одні до одних: він перетворює їх на крижину». Токвіль говорить про культ грошей, про відірваність від вартостей батьківщини, про потребу такої свободи, яка «єднає людей потребою зрозуміти, переконати один одного й подобатися один одному за виконання спільної справи». Його висновки напрочуд актуальні: «Загальний рівень почуттів та умів ніколи не перестане знижуватися, допоки рівність та деспотизм будуть поєднані в них»; «Поки аристократія перебуває в силі, вона не тільки провадить державні справи, а й, окрім того, заправляє думками, дає спрямування письменникам і створює авторитет ідеям. У XVIII столітті фран-

цузька шляхта зовсім уже втратила цю частину свого панування... Усе політичне виховання великого народу виконали літератори,... які дали не тільки свої ідеї народові, а й вселили в нього свій темперамент і свій настрій»; «У Франції на християнство нападали з якоюсь особливою лютюю, навіть не намагаючись поставити на його місце якусь іншу релігію. Палко й наполегливо домагались того, аби відібрати в серцець віру, яка наповнювала їх, і залишали їх порожніми... Внаслідок того, що закони релігії було скасовано водночас із скасуванням цивільних законів, людський розум зовсім утратив під собою ґрунт... Революціонери небаченого типу утворили цілу расу, яка розмножилася й поширилась у всіх частинах цивілізованого світу»; «Французи думали тільки про те, що було в них перед очима, й забули бачене раніше... Відтоді, коли французи хотіли знищити абсолютну владу, вони обмежувалися тим, що ставили голову Свободи на тулуб раба... Пролити світло на Французьку революцію може лише вивчення попередніх епох... Але й цієї картини буде замало, якщо не проникнути в саму природу нашої нації» (див.: [11, с. 5–10, 127, 131, 134, 139, 179, 180]).

З дистанції десятиліть, навіть століть переконаємося в потребі саме такого системного, цілісного, турботливого підходу до вивчення й розуміння сенсожиттєвих тенденцій розвитку світу. Ілюстрацією зосередженої задуми над цим є книга «Світ Івана Павла II», яку француз Андре Фросар написав наприкінці минулого століття. У цьому разі знову запропоновано специфічний жанр – на цей раз результат багатьох розмов публіциста з емблематичною особистістю світу релігії, що відбувалися в Римі і Кастель Гандольфо. Сам автор у «Передмові» наголошує, що «намагався вірно подати деякі з останніх міркувань Івана Павла II щодо різних аспектів «становища світу»... Папа, звичайно, не несе жодної відповідальності за дещо полемічний зміст деяких розділів цієї книжки... Думку Папи легко розпізнати. Її забарвлення менш похмуре, ніж висновки автора, який вважає, що світ прямує до своєї загибелі» [12, с. 11]. Варто зіставити деякі висновки Токвіля і Фросара, хоча їхні книги вперше опубліковано 1856 р. і 1991 р.; часова відстань колосальна. Отже, Фросар:

– У Середньовіччі Бог був головною особою історії, пануючи над усіма думками і серцями. Після Ренесансу між Церквою і суспільством наступить своєрідне перемир'я, укладене в період класицизму... Ворожість повернеться у XVIII ст., яке отримало назву епохи просвітительства. Тоді ще непогамовно воювали з Богом, але якщо безбожність кричала, що Він умер, то тільки для того, щоб додати собі відваги. Сьогодні суперечка стихла. Бог вже не проникає ні думки, ні життя світу. Результатом є те, що людина, здана тільки на свої сили, переживає непевність щодо своєї ідентичності, блукає без усвідомлення мети і, поринаючи в стан моральної невагомості, нагадує безладні рухи космонавта в його кабіні;

– Пихате XIX століття урочисто ліквідувало рабство чорних, однак забуло ліквідувати рабство білих... З плином часу буржуазні демократії відкидали одна за одною усі свої моральні засади,... вже не встановлювали ніяких правил поведінки, за винятком хіба що правил дорожнього руху;

– Для Папи життя і дух становлять єдине ціле. «Кредо», релігійна передача з Ватикану, говорить про це щодня... Правлячий комунізм цю правду заперечував... Папа вірить у народи, як і всі ми визнаємо особливість особи. Народи десятиріччями страждали під гнітом, зазнавали депортацій, їх шматували, поло-

нили унікальною релігією брехні... Коли долоня, яка стискає горло цих фізично і морально виснажених народів, послаблює свій тиск, то насамперед вони віднаходять мову, усвідомлення своєї особливості, культури, традиції;

– Торговельна справа може вважатися ефективним фактором об'єднання. Проте вона може з кожним днем ставати неблаганним винуватцем поділу... Європі потрібна міцніша злютованість. Між людьми славного «малого азіатського мису», де народилися усі сучасні цивілізації, існує один глибокий зв'язок, і то настільки глибокий, що його вже не помічають: релігія, в якій ці народи були охрещені. Християнство є рідною мовою європейців, а мова прав людини є похідним від цієї мови християн діалектом. Людина не отримує своїх прав від природи, в якій види пожирають один одного; не отримує їх від політики, яка шанує тільки те, чого боїться; не отримує їх від самої себе; а отримує їх від Бога;

– Сфера думки занедбана, як зарослий бур'янами сад, як останки стародавніх шедеврів, знищених завзятою критикою чи спотворених гротескними інсценізаціями... Людина говорить сама з собою, рухаючись серед слів, як у непрохідних хащах, або пробиваючи тунелі, які ведуть у нікуди. Людина нікому не переказує ні моральних засад, ні концепції світу, ні оцінок подій, які відбуваються ніби поза людським світом;

– Аналізів, що ґрунтуються тільки на матеріальних або політичних елементах людського життя, недостатньо. Мислення людей Заходу стало матеріалістичним... А насправді, за Іваном Павлом II, всіляка людська історія здійснюється під впливом духа... Відколи ослабла віра на землі, а людина, підкорена спокусами, образами, ілюзіями, течіями і штормами сучасного світу, живе вже тільки на периферіях своєї особистості, вона не приймає візитів у прихованій святині свого внутрішнього життя і сама щораз рідше туди сходить;

– Людина є образом Бога, копією, яка шукає свого оригіналу... Немає для неї більшого нещастя, ніж задоволено зачинитися у тісному колі свого егоїзму... Постійно чуючи слова про любов, може, врешті, побачимо, що якщо любов не відчуває себе вічною, то вона ніколи не починалася;

– Комунізм замурував людські права у фундаменти своєї системи, але колективістська Вавилонська вежа, яку він намагався збудувати, впала так само, як і перша, про яку розповідає Біблія... Ліберальний матеріалізм хизується своєю прив'язаністю до прав людини, а насправді права цікавлять його більше, ніж людина. Марксистський матеріалізм вводив людину у стан бездіяльності; ліберальний матеріалізм прагне заволодіти особою і перетворити її на своєрідний об'єкт попиту і пропозиції; зробити людину звичайним споживачем продовольчих товарів, а пропоновані культурні розваги мають на меті тільки те, щоб ошукати її духовний смак, який міг би віддалити її від ринку;

– Церква не має взірця суспільства, але має сильне й точне суспільне вчення, яке сягає далі, ніж суспільні системи, оскільки його вихідна точка набагато вища... Папа як католик і слов'янин, народжений на перетині Західної і Східної Європи, сформований двома культурами – римською і візантійською, володіє особливо широким баченням історії світу, якої не відділяє від історії спасіння... В хаосі світу він бачить знаки майбутнього ладу, обриси якого від нас поки що втікають. Він уважно спостерігає за всіма розсіяними по землі гірчичними зернятами, з яких колись виростуть великі дерева, якщо ми їх не затопчемо і

якщо сьогоднішні покоління не житимуть завтра так, «ніби Бог не існує». Не можна обійтися від Бога. Без віри життя не має жодного розумного сенсу й намарно нам хтось пропонуватиме взамін інші думки чи системи [12, с. 24–25, 30, 36, 53–56, 61–62, 113–114, 118–119, 123, 130, 135, 137–138, 142, 150–151].

Нагадаємо, що для журналістів багатий матеріал для розуміння доктринальної та моральної християнської візії життя містить книга «Що Іван Павло II говорить про об'єднання Європи» (Co Jan Pawel II mowi o zjednoczeniu Euforu), яка вийшла польською мовою в Кракові 2003 р. Виступи Папи з найактуальніших проблем розвитку сучасної цивілізації складають цілісну доктрину, яка «дарує» гармонію особам і спільнотам, обґрунтовує рівновартність «обидвох легенів Європи», Заходу і Сходу, оберігає найсвятіші цінності родини, шлюбу, культури, літератури і мистецтва, довкілля. Докладне ж цитування розмислень впливового публіциста Андре Фросара допомагає, по-перше, збагнути вектор розвитку модерної цивілізації, яка мусить забезпечити вирішальне: співвідношення між технологією, культурою і релігією, по-друге, ознайомитися з аргументаційними ресурсами «вищої ліги» журналістики, що істотно збагачує науку з погляду постановки проблеми, добору переконливих аргументів, композиційного й мовно-стилістичного аспектів. Світоглядні тексти присутньо наукові, звідси потреба їх ширшої репрезентації.

Цінності і зміст, свобода як істина стають для справжнього публіциста пріоритетними. Якщо благородна думка і зв'язане з нею почуття глибоко вкоренились в душу творчої людини, у свідомості виростає сила, яка веде до прийняття духовного стану іншої людини, відповідальності за свою працю-покликання. «Василь Стус залишився непереможеним, як і Валерій Марченко, а те, що вони зробили, назавжди залишиться у пам'яті Бога» [13, с. 20]. Нагадаємо, що поезія Стуса, яка відкрила сокровенні істини буття, наскрізь публіцистична.

Дбаючи про якість свідомості, маємо зрозуміти неадекватність традиційної парадигми домінування фактологічної, відображальної, наративної (описової) журналістики, та ще й «об'єктивної». Останні десятиліття переконують, що зв'язок між інформацією і предметним моделюванням сенсу розірвано. Адже інформація сприймається як товар. Цитований вище вчений і публіцист Барльовен, зіставляючи культурну пам'ять і модернізацію, закономірно стурбований тим, що «культурна ідентичність в мультиполярному світі не гарантована для багатьох людей, радше навпаки», що «інтеркультурному діалогові обов'язково має передувати державнополітичне врегулювання», що «культура є формою комунікації, найдиференційованішим вираженням якої сама мова і з нею – широкий спектр духовних ідей», відтак «жодна культура, жодна релігія чи світогляд не має виняткового права на поняття «логос» чи на єдино правильне світобачення». Потрібно подолати суперечність між духовно-гуманною і позбавленою змісту матеріально-технологічною культурою. Миротворча кооперація неминує має орієнтуватися не тільки на інтеркультурний, але й на інтеррелігійний діалог. Висновок Барльовена спонукає до глибших рефлексій: «Людське співіснування в світовій цивілізації немислиме без світової етики націй; так само не може бути миру між державами і націями без одночасного прагнення миру між релігіями та культурами. Однак тривалого миру не можна досягнути без діалогу між окремими традиціями... Технологічне світобачення універсальне й водночас двознач-

не. Оскільки кожна зокрема людина є і тим, кого формують, і тим, хто формує, вона може вбачати технологічний сенс у власній діяльності та в природі, яку створено, й у природі, яка творить сама. Проблему окреслено: системне значення та позиція технології в культурній системі й у культурному процесі в цілому... З приходом технології майбутнього – генотехнології, мікроелектроніки, комунікаційної та інформаційної техніки – в нову епоху вступає не тільки сама історія людини, але й історія її душі» [14, с. 44–49].

Потреба в епічному баченні світу у медійній царині під сучасну пору усе виразніше актуалізується. Окрім інших важливих чинників, зосередження на національній ідентифікації саме в контексті духовності допоможе «рятувати духову рівновагу ума» [15, с. 41]. Адже, за традиційно влучною оцінкою Євгена Сверстюка, «мораль деградує в полоні засобів – без високих цілей» [16, с. 10]. Відомий аргентинський вчений, письменник, публіцист Ернесто Сабато гранично чітко поставив діагноз: «Неподільне панування Науки й Прогресу протягом більшої частини XIX і XX століть перетворило індивідуума на трибок у величезній машині. Теоретики як капіталізму, так і марксизму сприяли поширенню сумної слави карикатурних поглядів на особистість як невід’ємну частку маси, таємниці душі якої зводиться до фізичних випромінювань, що піддаються обчисленню» [17, с. 4].

Від Геродота, який вперше поставив проблему ідентичності (важливо нагадати: четверта книга «Історій в дев’яти книгах – «Мельпомена» – присвячена нашим далеким предкам), аж до сучасних публіцистів-мислителів бачимо наскрізний акцент – культурне розмаїття людства (образ душі кожного народу без жодної ієрархії) є фундаментом вселенської гармонії й багатства цивілізації. Опінієтворча преса як своєрідний флагман структурованої інформаційної сфери постійно вміщує судження емблематичних постатей. Скажімо, для «цементування» аргументації при відтворенні поточних, ситуативних фактів з питань національної чи, ширше – цивілізаційної ідентифікації неодноразово використовувалися такі розмислення:

1. «Народ – це сукупність бажань, інтересів, розумів і пристрастей. Чим більше живих мізків взаємодіє, об’єднуючись чи сперечаючись, всередині соціальної спільноти, тим багатші її можливості. Так ось, чотири п’ятих іспанського народу не беруть участі у національному синтезі. І не в тому біда, що їхні голоси не досягають парламенту, але по-справжньому трагічно, що їхні думки і почуття звітрюються даремно, не переростаючи у загальнонародні. Я, університетський професор, потребую їх ідей значно більше, ніж вони моїх; через духовну неучасть цих чотирьох п’ятих усе наше життя – бездарна підробка, і я, незважаючи на усі свої зусилля, прекрасно усвідомлюю, що чотири п’ятих моїх ідей приречені на безпліддя» [18, с. 213]. Есе «Село», звідкіля взято міркування «духовного батька іспанського світу», було опубліковано в журналі «Іспанія» 1915 р. Сам автор уточнював: «Я писав це у 1915 році. Тепер не без задоволення виявляю у книзі Шпенглера «Присмерк Європи» (1918) твердження, що вся історія останніх сто років – це, по суті, велика боротьба міста і села. Але на відміну від Шпенглера я вірю, що переможе земля і ми повернемося до неї, щоб вилікувати наш вихолощений містом дух».

Від себе додамо, що окреслення міста як цивілізаційного упорядкування, а села як автентичної культури нині набуло особливої гостроти. Тотальна комерціалізація і засилля реклами призвели до того, що, на думку польського публіциста Марціна Вольського, «еліти розширилися до такого рівня, що стали масовими, але кількість не перейшла в якість... Начебто раса гігантів вимерла».

Але докладніше про його коментар «Жива пустеля» з виразним акцентуючим підзаголовком «Культура може відродитися навіть на зруйнованих структурах, у випалених серцях». Видається, що Захід засумнівався у собі, своїй місії, у чітких ідеях, для котрих варто жити й померати. Диктатура толерантності спричинила домінування посередньостей і такої ж посередньої творчості. Щось подібне було наприкінці античного світу: тоді спочатку занедбали чесноти і звичаї, мистецтво зрелятивізувалося, запанував формалізм. Допіру пізніше прийшли варвари. Рівень дегенерації був таким разючим, що епоха не витворила постаті, подібної до Гомера. Мусило минути тисяча років, аби знову розквітли усі види культури, появилися Шекспір, Леонардо з Вінчі. Вольський говорить про можливість майбутню культуротворчу роль китайців, індійців. Однак особливо наголошує: «Наш великий співвітчизник, папа Іван Павло II розраховував на Польщу, Східну Європу, у своїх геніальних планах вірив в Україну, навіть в Росію, якщо її релігійне відродження не стане лише маскою для великодержавного імперіалізму. Зі Сходу, не враженого анемією політичної коректності, мав прийти новий подих для занепадаючого Заходу». Для цього потрібні ґрунтовна зміна, воля людей і керівників, ідеї, що служать конструкції, а не деконструкції. А також віра. «Зобов'язує доконечно стара засада: не можна бути порятованим, не прагнучи цього порятунку» [19, с. 98].

Наведені міркування стали продовженням аналізу-візії ситуації в Україні. Кілька місяців раніше Марцін Вольський у коментарі «Народження нового народу», відтворюючи ескізно історію України, нагадавши занапащені можливості XVII ст., зокрема близорукість політики Польщі, а також дії третіх сил, які постійно «підігривали» українсько-польські конфлікти, наголошував: «На київському Майдані вирішується майбутнє не тільки неоімперіалістичних снів Путіна, прагнень українців чи безпеки їх найближчих сусідів. Старезний континент – пригадаймо собі візію Івана Павла II – потребує ін'єкції свіжої крові, ідеї і віри» [20, с. 98].

Бачимо, отже, плідну позицію публіциста, який має позитивне, творче, здатне неухильно збагачуватися, ставлення до життя, відтак зацікавленого у перемозі добра.

2. «Зосталася на Україні пам'ять, і з тої пам'яті завжди може вирости наново і мобілізація мас, і очищення від чужинців, і стихійна боротьба... Лишень чи потрапить тепер українська еліта вкласти в ту відновлену боротьбу свій глибокий зміст, стратегію і тактику? Чи потрапить дати свідомість, місію, організацію тим масам?... Прагнення до чогось вищого, кращого, сильнішого від окремої людини довіку буде жити в українцях... В існуванні України висловлюється і буде висловлюватися найгарніше, що має людство, і в тому є моральність бути українцем» [21, с. 45].

Суспільно-релігійний журнал «Листи до приятелів» у числі 2 за 2009 р., відтворюючи ці та інші судження-візії відомого письменника, публіциста, а також схиляючи до традицій фундатора світоглядної публіцистики Миколи Шлемкевича, думки якого про сенс буття нації доповнюють акценти книги Ю. Липи,

познайомив читача з постатями української історії, які здобули світову славу, збагативши своїми ідеями й подвигами інші цивілізації (майстри красного письменства Г. Сковорода, О. Пчілка, Б.-І. Антонич, О. Жовна, винахідник гвинтокрила І. Сікорський, космонавт П. Попович та ін.), з утвердженням української діаспори в Австралії за 60 років, найдавнішою архітектурною пам'яткою Київської Русі – Спасо-Преображенським собором у Чернігові, подвижницьким життям Параски Плитки-Горицвіт з Криворівні, яка створила чудові картини, ікони, гуртом «Соколи», першими етнографічними мапами України, мандрівником Григорієм Козієм, який на своїй козацькій чайці «Пресвята Покрова», долаючи моря і океани, гордо несе нашу історію світові, традиційними вечорницями «Бойківське подвір'я» у селі Розлуч на Львівщині, позицією журналу Єжи Гедройця «Культура» щодо майбутнього України, з проблемами ксенофобії, «зелених» легенів нашої землі, світовою економічною кризою та іншими сенсожиттєвими чинниками життя, зокрема релігійними.

Усвідомити час, історію і сучасність, отже, вкрай важливо для життєтривання нації. Концептуальний текст став своєрідним вогнищем поступу, «оселею буття». Це не приватна власність, а неподільне добро. Проблемні публікації опінієтворчої преси відтворюють, разом з тим, динаміку, знакові віхи професійно-етичного становлення і розвитку професії журналіста. Те, що «професійне», не є лінійним. Недаремно «золотим віком» журналістики вважається ХІХ ст. До того ж слід усвідомити неадекватність традиційної парадигми об'єктивності. Дати читачеві «факти» замало. Культурна історія й актуальна практика, зазначення тенденцій, суспільні й державні структури, серйозніше трактування поглядів пересічних людей (концепція «погляду на історію знизу») стали популярними після опублікування статті Едварда Томпсона в літературному додатку до англійської газети «Таймс» (див.: [22, р. 269–280]), матеріальна культура, колективна психологія – передовсім свідомі й підсвідомі мотивації, критичний підхід до архівних документів, до крайнощів традиціоналізму та постмодернізму, до вульгарно-ринкової моралі, особистий досвід журналіста, який допомагає визначити сутність часів, у які вони жили чи живуть нині (на чому особливо наполягав лауреат Нобелівської премії колумбієць Габріель Гарсія Маркес) – усе це повинна враховувати журналістська наука і практика, аби допомагати людям зосібна і спільнотам піднятися до благого світу Божественного буття. «Дух животворить!» (Г. Сковорода).

Доповнимо цю істину такими висновками українського вченого Ю. Павленка: «Все гучнішими стають голоси тих, хто прагне дивитися на минуле і сучасне, виходячи з базових ідейно-ціннісно-світоглядних засад власної культурної традиції... Цілісна картина світу неможлива без наявності певної теорії з відповідною системою, а відтак і ієрархією принципів, положень, категорій і понять» [23, с. 355–356]. Рівно ж велику користь творчій особистості – за покликанням! – принесе фундаментальна книга Романа Кіся «Сенс сенсотворення. Впровадження до нової філософії смислу» (Львів. – 2013. – 389 с.). В українській журналістиці сенсожиттєві орієнтири сповідує щоденна газета «День». У розділі «Історія та я», що його веде І. Сюдюков, у коментарях, дискусіях з актуальних проблем сучасності, в яких беруть участь відомі вчені України, Європи, світу, передруках проблемних матеріалів з престижних видань багатьох країн – енциклопедія «духу

часів». Цілком закономірно, що сотні публікацій газети, скомпонованих у серіях книг «Україна Incognita» («День і вічність Джеймса Мейса», «Дві Русі», «Війни і мир», «Сила м'якого знака», «Джеймс Мейс. Ваші мертві вибрали мене...»), «Бібліотека газети «День». Екстракт 150», «Екстракт 200» та інших стали знаковим явищем світової журналістики. Подібну роль виконала книга в жанрі хроніки-хрестоматії «Вільне слово американської України». Автор, випускник факультету журналістики Львівського національного університету, Петро Часто скристалізував важливість щоденної газети «Свобода» у відзеркаленні тих процесів, які мали місце в мовному, політичному, релігійному та культурному житті українського народу упродовж 120 років (1893–2013).

Літопис благородного діяльного українства продовжується сьогодні. Важко переоцінити, наприклад, розповідь письменника Данила Кулиняка про Андрія Гончаренка, «аляскомана», який «український дух на весь світ поширював». Цей матеріал в газеті «Україна молода» озаглавлено інтригуюче – «Козак у рясі». Приводом для відтворення малознаного загалу життєпису постаті Агапія (Андрія) Гончаренка (Гумницького) стала зухвала заява В. Путіна про те, що Росія і без України перемогла б Німеччину у Великій Вітчизняній війні. У вступі Данило Кулиняк згадує: з чотирьох тричі Героїв Радянського Союзу три – українці; а два наші співвітчизники – Павло Дубинда та Іван Драченко стали не тільки Героями Радянського Союзу, а й повними кавалерами ордена Слави, всього ж у колишньому СРСР таких було тільки четверо. А далі переконливо доводить, що без українців Російська імперія не склалася б у своїх кордонах, особливо на схід від Уралу. Ось що пише відомий сучасний російський письменник, учений і громадський діяч Василь Биковський: «Сибір як минимум на третью этнографически можно считать украинской территорией» («Дар Божий». – М., 2005 г., ст. 159). Камчатка, Хабаровськ та інші міста Далекого Сходу, християнізація усього російського Зауралля аж до Тихого океану і Аляски – до освоєння, збереження цього регіону, упорядкування життя, у тому числі духовного причетні саме наші родаки, зокрема випускники Києво-Могилянської академії.

Наступний пласт аргументів – розповідь про випускника Могилянки Михайла Антоновського, полігота, який став одним з найвпливовіших журналістів імперії, зробив успішну кар'єру при царському дворі, видав багато книжок. Його роль в освоєнні Аляски, розвитку тогочасної військово-морської науки величезна. У 1787 р. він супроводжував, до речі, імператрицю Катерину II в поїзді по Україні й Криму, вів щоденник цієї подорожі. У 1795 р. М. Антоновський видав п'ятитомну працю «Новейшее повествовательное землеописание», яку цариця заборонила продавати, бо в ній було надруковано його дослідження «История Малой Руси» та «Малороссийские казаки». Це були перші історико-етнографічні нариси про Україну та українців, де автор свідомо вирізняв з російської (великоруської) історії народ, який має етнопсихічний склад, особливості релігійного світогляду. Антоновський закономірно вважав, що історія українців починається з Київської Русі, а росіян – з Московського царства за часів Івана I Калити; це різні народи. Для посилення аргументації Кулиняк наводить такий висновок відомого російського діяча князя Миколи Трубецького: «Та культура, которая со времен Петра живет и развивается в России, является органическим и непо-

средственным продолжением не московской, а киевской украинской культуры... Таким образом украинизация оказывается мостом к европеизации».

Повертаючись до ситуації Аляски, Данило Кулиняк далі наводить факти, які нині повинні масово тріакуватися засобами комунікації України (також за кордоном) – адже ґрунтовні знання про національне минуле допоможуть швидше відродити країну і просвітити усе громадянство відновленої держави, особливо у світоглядно zdeформованих російськими шовіністами східних і південних регіонах. За вже запропонованою вище схемою подаємо ці факти й оцінки:

– Одним з перших дослідників Аляски й Алеутських островів був Петро Криницин. Чималий внесок в освоєння й вивчення цього краю зробив Іван Козиревський, картами якого користувався Вітус Беринґ;

– Одним з таких «мостів до європеїзації» є творчість Тараса Шевченка, популяризатором якої, передусім на американському континенті, був Аґапій Гончаренко. Понад 140 років тому в англomовному двотижневику «Аляска Геральд» за 1 березня 1868 року він надрукував свій прозовий переклад англійською мовою уривку з поеми «Кавказ» під назвою «Цікаві ідеї поета Тараса Шевченка». Це була перша згадка про Шевченка в англomовному світі. У цьому ж двотижневику вмістив українською мовою уривки з творів «І мертвим, і живим...», «Кавказ», «Думи мої, думи мої...»;

– Певний час Аґапій Гончаренко працював у Лондоні складачем «Вільної російської друкарні», заснованої Олександром Герценом. 1 квітня 1861 року у «Колоколе» була вміщена стаття на смерть Великого Кобзаря українською мовою. Емігрувавши до Америки, Аґапій Гончаренко заснував у Сан-Франциско першу на американському континенті слов'янську друкарню. Крім «Вісника Аляски», котрий виходив з 1 березня 1868 року до 1 квітня 1872 року англійською і російською мовами. Також він видавав журнал «Свобода»;

– У 2012 році виповнилося 180 років від дня народження Аґапія Гончаренка у сім'ї священика на Київщині. «Козак у рясі» побував у Греції, Туреччині, Лондоні, Лівані, в Єрусалимі, Єгипті – і усюди з подвижницькою місією. Корінних жителів Аляски він називав козаками, наголошуючи, що москалі обікрали алеутів... Українці взагалі бути одним з найвагоміших факторів християнізації та освоєння Сибіру;

– Свою газету «Вісник Аляски» з антицарськими статтями він переправляв з Америки в Сибір, в Російську імперію. Революційна за змістом, вона вихувала українську національну свідомість і підривала основи російського самодержавства. Гончаренко в першому номері «Вісника Аляски» надрукував російський переклад тексту американської конституції;

– Понад 40 років прожив Аґапій Гончаренко у своїй садибі біля міста Гайворд в Каліфорнії. У своїх «Споминках» він писав: «Я втік з московської тюрми, в широкий світ, бо чув у моїх жилах вільну кров... Моя ненька Україна і джерело козацтва, якоже фенікс, воскресне на добро людям, на вічну правду і волю». Ці слова виявилися пророчими [24].

Понад два роки минуло від цієї хрестоматійно-виховної публікації, коли ще не було Майдану, ще не сталося анексії Криму Росією, не активізувалася

агресія путінської імперії проти України. І ось газета «День» вміщує повніший варіант цієї концептуальної статті. Тут знаходимо додаткові факти – про долю гетьмана Многогрішного, який 1672 р. був засуджений московським царем до страти, згодом заміненої засланням. У Бурятії, в Забайкаллі, він став воєводою, увійшов в історію як бурятський національний герой. Буряти про нього та його сина Петра, який загинув у бою з китайцями, склали пісню, досі її там співають. Ще промовистий факт: «1705 року митрополит Тобольський і всього Сибіру Філофей (в миру – Філофей Лещинський з України, випускник Києво-Могилянської колегії) посилає першу духовну місію, яка складалася переважно з українських священнослужителів, аж на Камчатку, де вони відкрили храм на честь святого Миколи Чудотворця... Сибір значною мірою європеїзований саме українцями... У Тобольську з'явився перший церковний хор з українських засланців у Сибіру. Як пише Борис Самбор в журналі «Православний вісник» 7–8 за 2003 р., С. Заварихін у своїй праці «В древнем центре Сибири» про сибірське церковне будівництво у XVIII столітті говорить однозначно: «Влияние украинского зодчества на архитектуру далекой Сибири проявилось довольно отчетливо, от части объясняется тем, что с 1702 по 1768 год все тобольские митрополиты были выходцами с Украины». Особливо багато українців опинилося в Сибірі після зруйнування Запорозької Січі 1775 р.

«День» знайомить читачів також з тим, що «Споминки» А. Гончаренка вперше надрукував 1894 р. у Коломиї Михайло Павлик, взаємини з яким у «козака в ярі» були особливо приязними [25].

Отже, від ораторів Антики, які вважаються першими публіцистами і які на першому місці ставили проблему РОЗ'ЯСНЕННЯ явищ дійсності, від Сократа, який наполягав на ПОШУКУ Й УТВЕРДЖЕННІ ІСТИНИ, до найавторитетніших пізніших і сучасних майстрів мислення й володіння словом виразно прочитуємо ШЛЯХЕТНУ МОТИВАЦІЮ – удосконалити людину і світ. Ясність духу, відповідальність за кожне слово як проблему моральну демонстрували ірландець Едмунд Берк, італієць Джузеппе Мацціні, американець Ральф Емерсон, шотландець Томас Карлейль, росіянин Олександр Герцен, француз Віктор Гюго, українець Іван Франко, чех Томаш Масарик, іспанець Ортега-і-Гассет, індієць Ауробіндо, англієць Гілберт Честертон, американець Волтер Кронкайт, чех Вацлав Гавел, українець Євген Сверстюк, росіянин Сергій Аверинцев, американець-українець Джеймс Мейс, німкеня Маріон Дьонгоф, колумбієць Габріель Гарсія Маркес, українець Сергій Кримський та багато інших. Під сучасну пору авторитетні судження з кардинальних проблем сучасності доносять до мільйонів читачів білоруска Світлана Алексієвич, поляк Кшиштоф Зануссі, українка Оксана Пахльовська, німець Йосиф Рацінгер (колишній папа Бенедикт XVI). Знайомлячись з їхніми текстами, відчуваємо потребу співвідносності розуму й віри, які покликані до взаємного очищення та зцілення. Маємо орієнтир категоричного імперативу – вдивляння в саму серцевину усіх речей. Турботливе сприйняття життя і творчого обов'язку дозволяє зберігати цілісне бачення. Інформація набуває фундаментального значення – досліджувати знаки часу. Свобода, відтак, сприяє реалізації власної творчої сутності, тобто орієнтації на ідеали.

1. Барг М. Эпохи и идеи. Становление историзма / Михаил Барг. – М., 1987.
2. Сверстюк Є. Хмари ламаються / Євген Сверстюк // День. – 2013. – 12–13 квіт.
3. Szczerski K. Geopolityczne igrzyska / K. Szczerski // Nowe Państwo. – 2012. – №. 8. – S.21
4. Барльовен К. фон. Шлях до інтеркультурності / Константин фон Барльовен // Deutschland. – 2001. – Ч. 7. – С. 48.
5. Карлейль Т. Французская революция. История / Томас Карлейль. – Москва, 1991. – С. 13.
6. Карлейль Т. Теперь и прежде / Томас Карлейль. – М., 1994. – С. 49, 65.
7. Барка В. Вершник неба / Василь Барка. – Львів, 1998.
8. Шри Ауробиндо Гхош. Человеческий Цикл / Шри Ауробиндо. – Казань, 1992.
9. Сверстюк Є. Добігає час тисячоліття / Євген Сверстюк // Українське слово. – 2000. – 6 січ.
10. Jan Pawel II. Wiara i kultura / Jan Pawel II. – Rzym ; Lublin, 1988. – S. 90, 93-94.
11. Токвіль А. де. Давній порядок і Революція / Алексис де Токвіль. – К., 2000.
12. Фросар А. Світ Івана Павла II / Андре Фросар. – Львів, 2001.
13. Годяк Б. Незнаний Христос / Богдан Годяк. – Тернопіль, 2008.
14. Барльовен К. фон. Подолати відчуження. Шлях до інтеркультурності / Константин фон Барльовен // Deutschland. – 2001. – Ч. 7–8.
15. Шептицький А. Твори (аскетично-моральні) / Андрей Шептицький. – Львів, 1994. – Ч. 2.
16. Сверстюк Є. На землі благословенній Апостолом / Євген Сверстюк. – Рим-Люблін, 1990.
17. Сабато Е. Віднайти здатність дивуватися / Эрнесто Сабато // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1990. – Ч. 10.
18. Ортега-и-Гассет Х. Эссе об Испании / Хосе Ортега-и-Гассет. – М. : Иностранная лит., 1993. – № 4.
19. Wolski M. Żyjąca pustynia / M. Wolski // Nowe Państwo. – 2014. – N. 4.
20. Wolski M. Narodziny nowego narodu / M. Wolski // Nowe Państwo. – 2013. – №. 12.
21. Липа Ю. Призначення України / Юрій Липа. – Львів, 1992.
22. Thompson E. P. «History from Below» / E. Thompson // Times Literary Supplement. – 1966. – 7 April.
23. Павленко Ю. В. Історія в калейдоскопі сучасних інтерпретацій / Юрій Павленко // Нові підходи до історіописання. – Львів, 2010.
24. Кулиняк Д. Козак у рясі / Данило Кулиняк // Україна молода. – 2012. – 25 верес.
25. Кулиняк Д. Українець на краю землі / Данило Кулиняк // День. – 2014. – 17 – 18 жовт.

CONCEPTUAL REFERENCES OF THE OPINION JOURNALISM IN 21TH CENTURY

Josyp Los'

*Ivan Franko National University of Lviv
Chuprynky str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

The article analyses the role of the worldview journalism in the determination of the world development references in 21th century. The emphasis is placed on the essayism, which serves by existential information. In the core of the argumentation of this information there are values of right and justice.

Key words: journalism, worldview, essayism, values, existential, intercultural, productive, vision, religion, culture, truth.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОРИЕНТИРЫ АНАЛИТИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ В XXI В.

Иосиф Лось

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, г. Львов, Украина
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Статья исследует роль мировоззренческой публицистики в определении ориентиров развития мира в XXI в. Акцент сделан на эссеистике, которая использует экзистенциальную информацию, в основании аргументации которой – ценности правды и справедливости.

Ключевые слова: публицистика, мировоззренческий, эссеистика, ценности, экзистенциальный, межкультурный, плодотворный, визия, религия, культура, истина.